

KOŚCIELNE PRAWO KONSTYTUCYJNE

KOŚCIOŁ I PRAWO 8(21) 2019, nr 1, s. 9-28

DOI: <http://dx.doi.org/10.18290/kip.2019.8.1-2>

Wiesław Bar

STUDIA Z PRAWA KANONICZNEGO W ODMĘTACH REFORM

Cyprian Kamil Norwid, *Krzyż i dziecko*:

„- Synku! Trwogi zbądź!

To znak-zbawienia;

Płyńmy! Bądź co bądź -”

Wprowadzana w życie reforma szkolnictwa wyższego w Polsce na podstawie ustaw z 2018 r.¹ dotyka również prawa kanonicznego. Równolegle do rządowej reformy, postępuje dostosowanie tych studiów do norm konstytucji apostolskiej *Veritatis gaudium* o uniwersytetach i wydziałach kościelnych podpisanej przez papieża Franciszka 8 grudnia 2017 r.²

O. PROF. DR HAB. WIEŚLAW BAR – Katedra Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego, Instytut Prawa Kanonicznego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Polska; e-mail: wiesbar@interia.pl; <https://orcid.org/0000-0002-8205-6678>

¹ Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, Dz. U. poz. 1668 z późn. zm.; ustawa z dnia 3 lipca 2018 r. *Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, Dz. U. poz. 1669; rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. *w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych*, Dz. U. poz. 1818.

² Dalej cyt.: VG. Tekst konstytucji na stronach w2.vatican.va; nadal brak publikacji w AAS. Tekst polski: http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/apost_constitutions/documents/papa-francesco_costituzione-ap_20171208_veritatis-gaudium.html [dostęp: 12.07.2019].

W procesie tym nie można pomijać doświadczeń związanych z dotychczasowym traktowaniem nauki prawa kanonicznego w systemie kształcenia w zakresie nauk kościelnych, zwłaszcza po Soborze Watykańskim II (cz. I). Po kwestii „czego i jak nauczać”, przybliżona zostanie panorama miejsc i poziomów kształcenia (cz. II).

1. STUDIOWANIE PRAWA KANONICZNEGO PO SOBORZE WATYKAŃSKIM II

Licząca prawie XX wieków historia prawa kanonicznego [Subera 1977; Salinas Araneda 1996, 291-327; Kurtschei 1951], studiowanie jego materii i użyteczność przy wykonywaniu różnych zawodów prawniczych, nie jest pierwszym przedmiotem rozważań, więc wystarczy fakt ten przypomnieć i wskazać literaturę o przenikaniu się i wzajemnych wpływach prawa rzymskiego i kanonicznego dla ukształtowania się europejskich instytucji prawnych [Dębiński 2007; Sobański 2006; Acuña Guirola i Dominguez Bartolomé 2000; Aguilar Ros i Herrera Bravo 1994], a nawet wpływie prawa kanonicznego na konfigurację angloamerykańskich rozwiązań w tej materii [Martínez Torrón 1998; Tenże 1991]. Dla ich rozumienia, również współcześnie temat prawa kanonicznego w formacji prawników powinien być aktualny, podobnie miejsca prawa kanonicznego w programach studiów prawnych w szkołach wyższych [Olmos Ortega 2005, 609-29; Roca 2005; Navarro Valls 1985, 72-84].

Jednak w pierwszym rzędzie studia z prawa kanonicznego powinny służyć wypełnianiu zadań związanych z misją Kościoła, po nowym odczytaniu jego natury. Już przed Soborem, jak też w czasie jego obrad siłowały się opcje przeciwstawiające „eklezjologię wspólnoty” „eklezjologii jurydycznej”, aż po negację tego, co w Kościele miało charakter prawny [Redaelli 1991, 260-62; Serres López de Guereñu 2013, 65-83].

Niewątpliwie niechęć ta miała u podstaw sposób postrzegania obowiązującego wówczas Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r.³ jako „jedyne

³ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593, albo wydanie ze wskazaniem źródeł: *Codex Iuris Canonici Pii Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus. Praefatione, fontium annotatione et Indie analytico-alphabetico ab Em.mo Petro Card. Gaspari auctus*, Typis Polyglottis Vaticanis 1974.

i autentycznego źródła prawa kanonicznego⁴, co niekiedy prowadziło do interpretacji przepisów i traktowania norm w separacji od teologii, redukcyjnego stosowania metody egzegetycznej, jeśli nawet badano i ukazywano źródła norm [Redaelli 1997, 57-70]. W 1931 r. papież Pius XI w konstytucji apostolskiej *Deus scientiarum Dominus* polecił uwzględniać te źródła i teksty prawa kanonicznego, w ramach systemu (*ratio et nexus*)⁵. Jednak dominowała wśród nich historia, w tym prawa kanonicznego, filozofia prawa, prawo rzymskie, prawo konkordatowe, elementy obowiązującego prawa państwowego, z pominięciem materii teologicznej, jak wynika z norm wykonawczych, wydanych przez Kongregację⁶.

Gdy papież Jan XXIII zapowiadał 25 stycznia 1959 r. zwołanie Soboru, wśród pryncypiów wskazał reformę prawa kanonicznego, co potwierdził w encyklice *Ad Petri Cathedram*⁷ i zadanie to powierzył specjalnej komisji 30 kardynałów, powołanej 28 marca 1963 r.⁸, realizującej prace od 12 listopada tego roku, doposażonej 17 kwietnia 1964 r. przez Pawła VI liczną (70. osobową) grupą konsultorów⁹. Zgodnie z wolą papieża Pawła VI nie chodziło najpierw o tworzenie nowych ustaw, lecz o *novus habitus mentis*, odnowionej mentalności, jako podstawowego wymogu skutecznego przeprowadzenia tej reformy, czego wyrazem miał być duszpasterski rys nowego Kodeksu¹⁰.

Sobór polecił w dekrecie o formacji kapłańskiej *Optatam totius*, aby w przygotowaniu do kapłaństwa ukazywać normy prawa kanonicznego w relacji do misterium Kościoła, o którym tenże wypowiedział się w konstytucji

⁴ S. Congregatio de Seminariis et de Studiorum Universitatibus, *De novo iuris canonici codice in scholis proponendo* (7.08.1917), AAS 9 (1917), pars I, s. 439.

⁵ Pius PP. XI, Constitutio apostolica *Deus scientiarum Dominus* de universitatibus et facultatibus studiorum ecclesiasticorum (24.05.1931), AAS 23 (1931), s. 241-62, art. 29.

⁶ Sacra Congregatio de Seminariis et Studiorum Universitatibus, *Ordinationes ad Constitutionem apostolicam «Deus scientiarum Dominus» de universitatibus et facultatibus studiorum ecclesiasticorum rite exsequendam* (12.06.1931), AAS 23 (1931), s. 263-84, art. 27, II.

⁷ Ioannes PP. XXIII, Sollemnis allocutio (25.01.1959), AAS 51 (1959), s. 68-69; Tenze, Litterae encyclicae *Ad Petri Cathedram* (29.06.1959), AAS 51 (1959), s. 498.

⁸ Diarium Romanae Curiae, AAS 55 (1963), s. 363-64.

⁹ Diarium Romanae Curiae, AAS 56 (1964), s. 473-74. Dokumentacja ich pracy znajduje się w „Communicationes”, od nr 1 (1969), a pierwsze efekty prac 3 podkomisji zawiera publikacja: *Quaestiones fundamentales*, Typis Polyglottis Vaticanis 1965 [Gómez-Iglesias Casal 2001, 13-39].

¹⁰ Zob. *Relatio circa principia quae Codicis Iuris Canonici recognitionem dirigant*, Typis Polyglottis Vaticanis 1967.

dogmatycznej o Kościele¹¹. Dlatego pewnym zaskoczeniem były wydane 2 maja 1968 r. *Niektóre normy dokonujące odnowy konstytucji apostolskiej Deus scientiarum Dominus*, które w formacji teologicznej – wymieniając jej zakresy – w ogóle pominęły wymiar kanoniczny¹². Wypełnieniu tego zadania w formacji do kapłaństwa miał służyć dokument z 1970 r. – *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*¹³.

Trzy lata później – 17 września 1973 r. – papież Paweł VI w przemówieniu na II Międzynarodowym Kongresie Prawa Kanonicznego stwierdził, że „wraz z Soborem Watykańskim II zdecydowanie skończył się czas, do którego niektórzy kanoniści odmawiali uwzględniania aspektu teologicznego w badanej dyscyplinie lub w aplikowaniu ustaw”, podkreślając, że „dzisiaj nie jest możliwe prowadzenie badań w zakresie prawa kanonicznego bez poważnej formacji teologicznej”¹⁴.

Przypomnienie to jest pokłosiem dyskusji toczącej się po Soborze Watykańskim II, wyrażonej m.in. w czasopiśmie „Concilium”, w jego tematycznym numerze z września-października 1965 r., którego cel określił Teodoro Ignacio Jiménez Urresti następująco: „ma na celu pomóc teologom w „dejurydyzacji” teologii i kanonistom w „detologizacji” prawa kanonicznego” [Edelby, Jimenez Urresti, i Huizing 1965, 7-9]. Wobec krytyki tego manifestu, tłumaczył, że chodziło tylko o program odnowy, w konkretnym historycznie czasie, a nie negacji natury i zasad tych nauk [Alessio 2017, 35]. Po latach wyjaśniał, że kierowanie się napomnieniem Pawła VI nie oznacza sprowadzenia prawa kanonicznego do teologii prawa kanonicznego, która ma wyjaśnić, dać uzasadnienie dla zjawiska prawa w Kościele, ujmując je panoramicznie, w aspekcie objawienia, historii zbawienia i eklezjalności. Teologia i eklezjologia leżą u podstaw prawa kanonicznego, ale czym innym jest prawo kanoniczne jako nauka, „która ma swój własny zakres, własną metodę, własny język, własne reguły logiczne, własną funkcję pozytywizowania boskiego prawa w Kościele”. Aby mieć wizję całości, aspekt teologiczny musi uwzględniać, a to wcale „nie unieważnia, nie

¹¹ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de institutione sacerdotali *Optatam totius* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 713-27 [dalej cyt.: OT], nr 16.

¹² Sacra Congregatio pro Institutione Catholica, *Normae quaedam ad Const. apost. «Deus scientiarum Dominus» de studiis academicis ecclesiasticis recognoscendam* (20.05.1968), nr 29, w: *Enchiridion Vaticanum* 3, nr 375, s. 135.

¹³ Sacra Congregatio pro Institutione Catholica, *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis* (6.01.1979), AAS 62 (1970), s. 321-81, nr 62.

¹⁴ Paolo VI, *Allocuzione al Congresso Internazionale di Diritto Canonico* (17.09.1973), „Communications” 5 (1973), s. 124 [Ghirlanda 2013, 58-60].

pomniejsza ani specyfiki, ani autonomii tej nauki”. W przeciwnym wypadku, popadłaby w czysty pozytywizm, jak to się dzieje w przypadku prawa państwowego, gdy nie odwołuje się do prawa naturalnego, albo antropologii, która jeśli nie uznaje człowieka za byt żyjący w społeczeństwie według jego praw, w rzeczywistości nie jest poważną antropologią filozoficzną [Jiménez Urresti 1985, 58-59; Tenże 1967, 28-38; Tenże 1979, 5-91]. Tak, jak nie jest właściwe utożsamianie teologii z dogmatycznymi definicjami, tak samo błędne jest sprowadzanie prawa kanonicznego do prawa stanowionego [Alessio 2017, 48].

Pięć lat po wydaniu *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*, zaledwie dwa od cytowanego wyżej przemówienia papieża Pawła VI, trudności nadal objawiały się, szczególnie poprzez lekceważenie prawa, dlatego Kongregacja Edukacji Katolickiej wysłała list okólny do wszystkich biskupów i wyższych przełożonych, przestrzegając przed zaniedbywaniem studiów z prawa kanonicznego, zwłaszcza prowadzonych dla kandydatów do święceń. Przypomniano, że prawo jest elementem istotnym sakramentalnej struktury Kościoła, dlatego ma być nauczane, a w procesie tym muszą być uwzględniane jego teologiczne podstawy, by ukazać ducha, który ożywia prawo Kościoła. Zarówno w jego funkcji duszpasterskiej, w sprawach ekumenicznych z ich prawnymi implikacjami, w odniesieniu do tzw. spraw mieszanych w relacjach Kościoła i państwa, jak też procesowych. W punkcie 10 okólnika polecono ordynariuszom i hierarchom wysłać odpowiednich kandydatów na wydziały i instytuty prawa kanonicznego, aby poprzez studia przygotować ich na wykładowców, sędziów, do posług na rzecz diecezji oraz zakonów¹⁵.

Między innymi odnowie studiów na wspomnianych wydziałach i instytutach, służyć miała konstytucja apostolska *Sapientia Christiana* Jana Pawła II z 15 kwietnia 1979 r. – o uniwersytetach i wydziałach kościelnych¹⁶. W duchu Soboru Watykańskiego II, studia z prawa kanonicznego powinny otrzymać mocniejszy fundament teologiczny, w okresie poprzedzającym ścieżkę do kościelnego stopnia licencjata (art. 75-78)¹⁷. Dlatego

¹⁵ Congregación para la Educación Católica, *Carta circular sobre la enseñanza del derecho canónico para los aspirantes al sacerdocio* (2.04.1975), „Communicaciones” 7 (1975), http://www.oschi.cl/docs/santa_sede/1975.pdf [dostęp: 1.07.2016], nr 12 i 16.

¹⁶ Ioannes Paulus PP. II, *Constitutio apostolica Sapientia Christiana de studiorum Universitatibus et Facultatibus Ecclesiasticis* (15.04.1979), AAS 71 (1979), s. 469-99.

¹⁷ Pośredniego między tytułem zawodowym magistra a stopniem doktora. Istotę reform studiów na wydziałach prawa kanonicznego przedstawił m.in. Ghirlanda 2003, 195-96.

w *Instrukcji wykonawczej* zerwano z aplikacją norm z 1931 r., które pozwalały studiować prawo kanoniczne również osobom bez studiów teologicznych, o ile zdały egzamin z filozofii moralnej, prawa naturalnego, teologii fundamentalnej i instytucji prawa kanonicznego¹⁸. Odtąd, jeśli wcześniej kandydat nie ukończył studiów filozoficzno-teologicznych, powinien przejść formację z tego zakresu w ramach pierwszego cyklu studiów na Wydziale Prawa Kanonicznego, którego program ma obejmować m.in. takie dyscypliny, jak: teologia (zwłaszcza eklezjologia i sakramentologia), antropologia, filozofia (zwłaszcza etyka i prawo naturalne)¹⁹. Uwzględniając zachodzące zmiany społeczne, w tym eliminację języka łacińskiego w wielu szkołach średnich lub obniżenie jego rangi nawet w seminariach duchownych, podobnie jak studiowania prawa kanonicznego, wreszcie znaczący wzrost liczby świeckich podejmujących studia z prawa kanonicznego, po przeprowadzonej w 1997 r. konsultacji jednostek prowadzących studia w zakresie prawa kanonicznego, dnia 2 września 2002 r. Kongregacja Wychowania Katolickiego wydała *Dekret, którym się odnawia studia na Wydziałach prawa kanonicznego*²⁰. Uznała bowiem, że dla lepszego poznania prawa kanonicznego i przygotowania do pełnienia specyficznych funkcji w jego aplikowaniu potrzebne jest wydłużenie okresu studiów i określenie na nowo planów studiów. Przypomniawszy cytowane już polecenie z *Optatam totius* (nr 16), nakazuje się, by zgodnie z wolą Jana Pawła II, wyrażoną w konstytucjach apostolskich, którymi promulgował kodeksy w 1983 r.²¹ i 1990 r.²², obydwa były eksponowane w świetle eklezjologii Soboru Watykańskiego II. Za aprobatą Jana Pawła II dokonano zmiany w konstytucji apostolskiej *Sapientia Christiana* (art. 76). Pierwszy cykl studiów z prawa kanonicznego ma trwać dwa lata (4 semestry), i jest skierowany do tych, którzy nie mają wcześniejszego przygotowania filozoficzno-teologicznego, choćby posiadali już dyplomy z nauk prawnych. Są oni zobowiązani poznać

¹⁸ *Ordinationes*, 270.

¹⁹ *Sacra Congregatio pro Institutione Catholica, Ordinationes ad Const. ap. «Sapientia christiana» rite exsequendam*, AAS 71 (1979), s. 500-21, art. 56-57; o prawie kanonicznym: art. 55-58.

²⁰ *Congregatio de Institutione Catholica, Decretum quo ordo studiorum in Facultatibus Iuris Canonici innovatur Novo Codice* (2.09.2002), AAS 95 (2003), s. 281-85.

²¹ *Ioannes Paulus PP. II, Constitutio apostolica Sacrae disciplinae leges qua Codex Iuris Canonici a SS.mo D.no Nostro Ioanne Paulo divina Providentia PP. II promulgatur* (25.02.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. VII-XIV [Graulich 2008].

²² *Tenże, Constitutio apostolica Sacri Canonis* (18.10.1990), AAS 82 (1990), s. 1033-1044; *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (18.10.1990), AAS 82 (1990), s. 1045-363.

instytucje prawa kanonicznego, dyscypliny filozoficzne i teologiczne na poziomie wymaganym przez wyższe studia prawnicze (a). Drugi cykl (sześć semestrów) ma pogłębić znajomość całego Kodeksu, poprzez studia jego źródeł i materii pokrewnych (b). Trzeci zaś, trwający nie mniej niż rok, ma doskonalić formację prawniczą konieczną do prowadzenia badań naukowych i przygotować do napisania dysertacji doktorskiej (c). Nowelizacja ta pociągnęła za sobą zmiany w *Normach wykonawczych* (art. 56 i 57), odnoszących się do materii obowiązkowych studiów, każdego z poziomów, z podkreśleniem roli łaciny i znajomości kultury prawnej²³.

Dalsza, szybka transformacja kontekstu kulturowego, jak też wprowadzone dotychczas zmiany w prawie Kościoła, skłoniły papieża Franciszka do wprowadzenia nowej regulacji w zakresie funkcjonowania uniwersytetów i wydziałów kościelnych konstytucją apostolską *Veritatis gaudium*, w trosce o lepsze dostosowanie ich do pracy ewangelizacyjnej, „ponieważ dzisiaj żyjemy nie tylko czasem zmian, ale prawdziwą przemianą czasu”, naznaczoną przez kryzys antropologiczny i społeczno-środowiskowy. Chodzi w skrócie o zmianę globalnego modelu rozwoju i przededefiniowanie postępu. „Problem polega na tym, że nie mamy jeszcze kultury niezbędnej do stawienia czoła temu kryzysowi” (VG 3). W jej tworzeniu winny brać udział naukowe instytucje kościelne kierując się następującymi kryteriami: priorytetowy charakter kerygmatu i potrzeba naukowej refleksji, która nie odrywa się od gruntu właściwego dla życia duchowego, metodologia dialogu, interdyscyplinarność, tworzenie „sieci” między różnymi instytucjami akademickimi (VG 4). Należy się nimi kierować również w prowadzeniu badań naukowych, jak i w dydaktyce prawa kanonicznego, dla formacji kanonistów, zdolnych do duszpasterskiego stosowania norm ogłoszonych dla dobra dusz.

Pierwsze z kryteriów pomoże ustrzec się przed „profanacją” prawa kanonicznego, wskutek odrywania go od specyfiki Kościoła – jego natury i nadprzyrodzonego celu albo przed wypaczeniem służebnego charakteru prawa – jakby jego zadaniem było dostosowywanie się według wymagań socjologii, a nie Objawienia, wyjaśnianego przez Magisterium. Dlatego poleca się: „Na wydziale prawa kanonicznego, łacińskiego lub wschodniego, należy zadbać o naukowe przedłożenie zarówno historii i tekstów ustaw

²³ Congregatio de Institutione Catholica, Decretum quo ordo studiorum in Facultatibus Iuris Canonici innovatur *Novo Codice* (2.09.2002), AAS 95 (2003), s. 283-84 [Grocholewski 2008, 122-27].

kościelnych, jak również ich uzasadnienia i wzajemnych powiązań, a także ich podstaw teologicznych” (VG 60). Z kolei dialog zobowiązuje do wyjścia poza opanowanie wiedzy, „wkuwanie”; zaprasza do otwartości na pomysły innych kanonistów. Natomiast interdyscyplinarność może być skutecznym antidotum na wtórne skutki specjalizacji, od których nie była wolna ani teologia ani prawo kanoniczne, co szczególnie ujawniło się w dobie kryzysu prawa kanonicznego i polemik posoborowych, o czym było wyżej. Wreszcie czwarte kryterium, nie powinno być realizowane tylko wskutek konieczności, tj. potrzeb kadrowego wsparcia niektórych ośrodków, ale według otwierania się możliwości, tj. tworzenia poza siecią wzajemnej pomocy, międzynarodowych grup badawczych, choćby na odległość, wszak takiej współpracy sprzyjają nowe technologie (VG 61-67).

W takiej współpracy środowiska kanonistów mogą się lepiej realizować jako „swoiste laboratoria kulturowe”, proponując rozwiązania wobec wyzwań związanych z mobilnością wiernych, stwarzaniem dla nich prawnych rozwiązań i gwarancji opieki duszpasterskiej, warunków dopuszczania do posług i święceń kandydatów z trudną historią, czy też dotyczące skutecznej ochrony najsłabszych, prawa do obrony, ale i efektywnego wymierzania kar [Álvarez de las Asturias 2018].

Chociaż zachowano ścieżki karier, tak jak określono to w cytowanym wyżej dekrete *Novo Codice* z 2002 r. (por. VG 77-80), to w aplikowaniu treści winno się stosować wymienione w *Veritatis gaudium* kryteria.

Ustawodawca następująco definiuje zadania wydziału czy instytutu prawa kanonicznego: „uprawianie i promocja dyscyplin kanonistycznych w świetle prawa ewangelicznego, a także pogłębione kształcenie w nich studentów, aby byli uformowani do prowadzenia badań naukowych i nauczania oraz przygotowani do wykonywania specjalnych zadań kościelnych” (VG 77).

Do tych ostatnich zaliczyć należy sprawy małżeńskie, troskę o rodziny zranione przez kryzys lub rozpad małżeństwa. Z punktu widzenia zadań kanonisty w tym zakresie istotna była reforma procesów o stwierdzenie nieważności małżeństwa, przeprowadzona przez papieża Franciszka 15 sierpnia 2015 r.²⁴ „Aby wyjść na przeciw nowym wymogom (...) reformy

²⁴ Franciscus PP., Litterae apostolicae motu proprio datae *Mitis Iudex Dominus Iesus* quibus canones Codicis Iuris Canonici de causis ad matrimonii nullitatem declarandam reformantur (15.08.2015). AAS 107 (2015), s. 958-70; Tenze, Litterae apostolicae motu proprio datae *Mitis et misericors Iesus* quibus canones Codicis Canonum

procesów kanonicznych dotyczących spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa”, Kongregacja Edukacji Katolickiej, dnia 29 kwietnia 2019 r. wydała Instrukcję Studia prawa kanonicznego w świetle reformy procesu małżeńskiego, „w celu zachęcenia oraz wskazania kierunków dla studiów prawa kanonicznego”²⁵, w duchu zasady, że *Salus animarum suprema lex*²⁶.

Wyżej przywołane normy, wskazane przepisy, naukę płynącą z doświadczeń pokoleń kanonistów, trzeba będzie mieć na uwadze przy odnawianiu lub opracowywaniu nowych statutów i programów studiów, do czego wydziały i instytuty kościelne, w tym prawa kanonicznego, są zobowiązane przepisami konstytucji apostolskiej *Veritatis gaudium* w terminie do 8 grudnia 2019 r. (art. 89 § 1). Nie można spodziewać się zadawalających efektów, jeśli reformę w zakresie prawa kanonicznego wprowadzać się będzie administracyjnie, z pominięciem rad naukowych instytutów czy wydziałów prawa kanonicznego, także w tym obszarze: „Programy studiów opracowuje rada instytutu na podstawie przepisów wydanych przez Stolicę Apostolską oraz przepisów państwowych”²⁷.

2. JEDNOSTKI UCZELNIANE PROWADZĄCE STUDIA Z PRAWA KANONICZNEGO Z APROBATĄ KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO

Według dostępnych danych, łączna liczba wydziałów oraz instytutów prawa kanonicznego w świecie wynosi 43. Spośród nich 32 jednostki oferują studia na poziomie doktoratu oraz licencjatu (kościelnego), pozostałe (11), tylko studia licencjackie. Ponadto z uprawnień wyżej wymienionych korzysta 6 instytutów i akademii²⁸.

Ecclesiarum Orientalium de Causis ad Matrimonii nullitatem declarandam reformantur (15.08.2015), AAS 107 (2015), s. 946-54.

²⁵ Dotychczas nie ukazał się oficjalny numer publikatora – AAS, zawierający jej tekst, dlatego posiłkujemy się oficjalną stroną Stolicy Apostolskiej. Znajduje się tam również tłumaczenie na język polski: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cca_the_duc/documents/rc_con_ccatheduc_doc_20180428_istruzione-diritto-canonico_pl.html [dostęp: 1.07.2019].

²⁶ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317, kan. 1752.

²⁷ Statut Instytutu Prawa Kanonicznego KUL (projekt z 24 maja 2019 r.), § 21; jest to powtórzenie dyspozycji ze Statutu dotychczas obowiązującego.

²⁸ Facoltà e Istituti di diritto canonico, <https://www.iuscangreg.it/facolta.php?lang=IT> [dostęp: 12.07.2019].

2.1. Studia kanonistyczne poza Polską

W Afryce licencjat i doktorat można uzyskać w Kinszasie na Katolickim Uniwersytecie Konga (Republika Demokratyczna), na Wydziale Prawa Kanonicznego²⁹. Licencjaty zaś w Katolickim Uniwersytecie Afryki Zachodniej w Abidżanie (Wybrzeże Kości Słoniowej), w Wyższym Instytucie Prawa Kanonicznego³⁰, Katolickim Uniwersytecie Wschodniej Afryki w Nairobi (Kenia), w Instytucie Prawa Kanonicznego³¹ oraz w Katolickim Uniwersytecie Afryki Centralnej, w Departamencie Prawa Kanonicznego Instytutu w Yaunde (Kamerun)³². Z wymienionych dwa pierwsze są agregowane do Papieskiego Uniwersytetu Urbanianum³³, zaś trzeci do Instytutu Katolickiego w Paryżu³⁴.

W Ameryce sześć uczelni oferuje studia licencjackie i doktoranckie oraz jedna na poziomie podstawowym – Papieski Wyższy Instytut Prawa Kanonicznego w Rio de Janeiro³⁵, agregowany do Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie³⁶. Wymienioną zaś grupę stanowią fakultety z Argentyny (Papieski Uniwersytet Katolicki Argentyny z Buenos Aires³⁷), Brazylii (Wydział Prawa Kanonicznego św. Pawła Apostoła³⁸), Kanady (Wydział Prawa Kanonicznego Uniwersytetu św. Pawła w Ottawie³⁹), Kolumbii (Papieski

²⁹ Université Catholique du Congo, Faculté de Droit Canonique, <http://ucc.ac.cd/index.php/facultes/droit-canonique/> [dostęp: 12.07.2019].

³⁰ Université Catholique de l'Afrique de l'Ouest, Unité Universitaire d'Abidjan, Institut Supérieur de Droit Canonique, <http://www.ucaouua.com/index.php/fr/facultes-instituts/institut-superieur-de-droit-canonique> [dostęp: 12.07.2019].

³¹ Catholic University of Eastern Africa, Institute of Canon Law, <http://www.cuea.edu/index.php/academics/institute-of-canon-law> [dostęp: 12.07.2019].

³² Université Catholique d'Afrique Centrale, Institut Catholique de Yaoundé, Département de Droit Canonique, <https://ucac-icy.net/facultes-ecoles-et-etablissements-ucac/le-departement-de-droit-canonique/> [dostęp: 12.07.2019].

³³ <http://iscrizioni.urbaniana.edu/Urbaniana/Diritto/Autorita.aspx> [dostęp: 12.07.2019].

³⁴ <https://www.icp.fr/a-propos-de-l-icp/decouvrez-l-icp/facultes-et-instituts/faculte-droit-canonique-1590.kjsp> [dostęp: 12.07.2019].

³⁵ Pontificio Instituto Superior de Direito Canônico, <http://pisdc.org.br/> [dostęp: 12.07.2019].

³⁶ https://www.unigre.it/struttura_didattica/diritto_canonico/index.php [dostęp: 12.07.2019].

³⁷ Pontificia Universidad Católica Argentina Santa María de los Buenos Aires, Facultad de Derecho Canónico «Santo Toribio de Mogrovejo», <http://uca.edu.ar/es/facultades/facultad-de-derecho-canonico> [dostęp: 12.07.2019].

³⁸ Faculdade de Direito Canônico São Paulo Apóstolo, <https://www.direitocanonicospa.com/> [dostęp: 12.07.2019].

³⁹ Université Saint-Paul / Saint Paul University, Faculté de Droit Canonique/ Faculty of Canon Law, https://ustpaul.ca/en/faculty-of-canon-law-home_44_39.htm [dostęp: 12.07.2019].

Uniwersytet Javeriana, Wydział Prawa Kanonicznego w Bogocie⁴⁰), Meksyku (Uniwersytet Papieski Meksyku, Wydział Prawa Kanonicznego⁴¹) oraz Szkoła Prawa Kanonicznego Katolickiego Uniwersytetu Ameryki w Waszyngtonie⁴². Poza tymi działają filie. W Brazylii Papieski Wyższy Instytut Prawa Kanonicznego z Rio de Janeiro posiada placówki w Londrina oraz w Goiânia, zaś z San Paulo – w Marília⁴³. Ponadto Papieski Uniwersytet Laterański posiada Wyższy Instytut Prawa Kanonicznego św. Katarzyny w Florianópolis⁴⁴.

Na kontynencie azjatyckim kościelne uprawnienia do kształcenia w drugim cyklu (licencjata), jak też nadawania doktoratów ma tylko jeden fakultet – Wydział Prawa Kanonicznego Uniwersytetu św. Tomasza, z siedzibą w stolicy Filipin – Manili⁴⁵. Natomiast najwięcej jednostek oferujących studia na drugim poziomie znajduje się w Indiach. Są to: Centrum Studiów Kanonistycznych na Papieskim Instytucie Teologicznym św. Piotra⁴⁶ oraz Instytut Orientalny Prawa Kanonicznego⁴⁷. Znajdują się one w Bangalore, a drugi z nich jest agregowany do Papieskiego Instytutu Orientalnego w Rzymie⁴⁸. Podobnie Instytut Wschodniego Prawa Kanonicznego na Papieskim Orientalnym Instytucie Studiów Religijnych w Kottayam⁴⁹. Natomiast w Libanie prawo kanoniczne można studiować w Bejrucie, na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu La Sagesse⁵⁰, a tytuł uzyskać na podstawie agregacji do Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego⁵¹. Poza tym studia prawa kanonicznego oferuje w Australii, w Pennant Hills, Uniwersytet św. Pawła z Ottawy⁵².

W Europie kształcą w zakresie prawa kanonicznego 24 wydziały i instytuty prawa kanonicznego, z uprawnieniami do nadawania licencjatu kościelnego oraz stopnia doktora. Dodatkowo 3 na drugim stopniu edukacji (licencjackie). Liczbowo ujmując prym wiodą uczelnie włoskie – jest ich dziewięć, z tego aż osiem ma siedzibę w Rzymie. Są to Wydziały Prawa Kanonicznego na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim⁵³, Uniwersytecie

⁴⁰ Pontificia Universidad Javeriana, Facultad de Derecho Canónico, <https://derechocanonico.javeriana.edu.co/> [dostęp: 12.07.2019].

⁴¹ Universidad Pontificia de México, Facultad de Derecho Canónico, <http://www.pontificia.edu.mx/derecho-canonico/2do-ciclo-licenciatura/> [dostęp: 12.07.2019].

⁴² The Catholic University of America, School of Canon Law, <https://canonlaw.catholic.edu/> [dostęp: 12.07.2019].

⁴³ Faculdade João Paulo II, Instituto de Direito Canônico Dom José Benedito Simão, <http://fajopa.com/index.php/presencial/instituto-de-direito-canonico> [dostęp: 12.07.2019].

⁴⁴ Instituto Superior de Direito Canônico Santa Catarina, <https://isdsc.org.br/> [dostęp: 12.07.2019].

Laterańskim⁵⁴, Papieskim Uniwersytecie św. Tomasza z Akwinu „Angelicum”⁵⁵, Papieskim Uniwersytecie Antonianum⁵⁶, Papieskim Uniwersytecie Urbanianum⁵⁷, Papieskim Uniwersytecie Salezjańskim⁵⁸, Papieskim Uniwersytecie Świętego Krzyża⁵⁹. W zakresie prawa Katolickich Kościołów Wschodnich specjalizuje się Wydział Prawa Kanonicznego Wschodniego na Papieskim Instytucie Wschodnim⁶⁰. Licencjat i doktorat można uzyskać również w Wenecji, na Wydziale Prawa Kanonicznego św. Piusa X, istniejącego w ramach Studiów Generalnych Marcianum⁶¹.

⁴⁵ University of Santo Tomás, Faculty of Canon Law, <http://www.ust.edu.ph/canon-law/> [dostęp: 12.07.2019].

⁴⁶ St. Peter's Pontifical Institute of Theology, Centre of Canon Law Studies, <http://stpeters.org.in/center-of-canon-law/> [dostęp: 12.07.2019].

⁴⁷ Dharmaram Vidya Kshetram, Institute of Oriental Canon Law, <http://www.dvk.in/faculties/> [dostęp: 12.07.2019].

⁴⁸ Pontificio Istituto Orientale, <https://unipio.org/it/accademici/diritto-canonico/> [dostęp: 12.07.2019].

⁴⁹ Paurastya Vidyāpīṭham Pontifical Oriental Institute of Religious Studies, Institute of Eastern Canon Law, <https://pvpkottayam.in/pvp/iecl.html> [dostęp: 12.07.2019].

⁵⁰ Université La Sagesse, Faculté de Droit Canonique, <http://www.uls.edu.lb/fr/faculty/canon-law> [dostęp: 12.07.2019].

⁵¹ Pontificia Università Lateranense, Facoltà di Diritto Canonico, <https://www.pul.it/it/diritto-canonico/> [dostęp: 12.07.2019].

⁵² Broken Bay Institute, <https://www.bbi.catholic.edu.au/higher-education/dsp-default.cfm?loadref=487> [dostęp: 12.07.2019].

⁵³ Pontificia Università Gregoriana, Facoltà di Diritto Canonico, https://www.unigre.it/struttura_didattica/diritto_canonico/index.php [dostęp: 12.07.2019].

⁵⁴ Pontificia Università Lateranense, Facoltà di Diritto Canonico, <https://www.pul.it/it/diritto-canonico/> [dostęp: 12.07.2019].

⁵⁵ Pontificia Università San Tommaso d'Aquino «Angelicum», Facoltà di Diritto Canonico, http://www.pust.it/index.php?option=com_content&view=article&id=254&Itemid=861&lang=it [dostęp: 12.07.2019].

⁵⁶ Pontificia Università Antonianum, Facoltà di Diritto Canonico, http://www.antonianum.eu/it/facolta/facolta_di_diritto_canonico [dostęp: 12.07.2019].

⁵⁷ Pontificia Università Urbaniana, Facoltà di Diritto Canonico, <http://www.urbaniana.edu/Urbaniana/Pdf/brochure%20DIPLOMA%20consulenza%20e%20diritto.pdf> [dostęp: 12.07.2019].

⁵⁸ Università Pontificia Salesiana, Facoltà di Diritto Canonico, <https://diritto.unisal.it/> [dostęp: 12.07.2019].

⁵⁹ Pontificia Università della Santa Croce, Facoltà di Diritto Canonico, <http://www.pusc.it/can/home> [dostęp: 12.07.2019].

⁶⁰ Pontificio Istituto Orientale, Facoltà di Diritto Canonico Orientale, <https://unipio.org/it/accademici/diritto-canonico/> [dostęp: 12.07.2019].

⁶¹ Studium Generale Marcianum, Facoltà di Diritto Canonico S. Pio X, <http://fdmarcianum.it/> [dostęp: 12.07.2019].

Ugruntowaną pozycję ma prawo kanoniczne na pięciu uniwersytetach w Hiszpanii, z własnymi wydziałami: w Madrycie – na Papieskim Uniwersytecie Comillas⁶² oraz Uniwersytecie św. Damazego⁶³, w Uniwersytecie Papieskim Salamanki⁶⁴, Uniwersytecie Navarry w Pamplonie⁶⁵ oraz Katolickim Uniwersytecie Walencji⁶⁶. Wszystkie posiadają mandat Stolicy Apostolskiej do prowadzenia studiów na drugim i trzecim poziomie, czyli do doktoratu włącznie.

Z kolei we Francji, studiuje się prawo kanoniczne w czterech jednostkach: do licencjatu w Studium Prawa Kanonicznego w Lyonie⁶⁷, zaś do stopnia doktora w Instytucie Prawa Kanonicznego Uniwersytetu w Strasbourgu⁶⁸, na Wydziale Prawa Kanonicznego Instytutu Katolickiego w Paryżu⁶⁹ oraz Katolickiego Instytutu w Tuluzie⁷⁰.

W Republice Federalnej Niemiec można odbyć studia podstawowe, uzyskać licencjat kościelny i doktorat z prawa kanonicznego na Uniwersytecie Ludwika Maksymiliana w Monachium⁷¹, zaś licencjat w Instytucie Prawa Kanonicznego Westfalskiego Uniwersytetu Wilhelma w Münsterze⁷².

⁶² Universidad Pontificia Comillas, Facultad de Derecho Canónico, <https://www.canonico.comillas.edu/es/> [dostęp: 12.07.2019].

⁶³ Universidad San Dámaso, Facultad de Derecho Canónico, <https://www.sandamaso.es/derecho-canonico> [dostęp: 12.07.2019].

⁶⁴ Universidad Pontificia de Salamanca, Facultad de Derecho Canónico «Santo Toribio de Mogrovejo», <https://www.upsa.es/?codCtro=2510> [dostęp: 12.07.2019].

⁶⁵ Universidad de Navarra, Facultad de Derecho Canónico, <https://www.unav.edu/web/facultad-de-derecho-canonico> [dostęp: 12.07.2019].

⁶⁶ Universidad Católica de Valencia, Facultad de Derecho Canónico, <https://www.ucv.es/quienes-somos/facultades/facultad-de-derecho-canonico/> [dostęp: 12.07.2019].

⁶⁷ Le Studium de Droit Canonique de Lyon, <https://lyon.catholique.fr/diocese-2/droit-juridique-economie-du-diocese/droit-canonique/2016/09/01/studium-de-droit-canonique-d-e-lyon/> [dostęp: 12.07.2019].

⁶⁸ Université de Strasbourg, Institut de droit canonique, https://theocatho.unistra.fr/?option=com_content&view=category&layout=blog&id=127&Itemid=428 [dostęp: 12.07.2019].

⁶⁹ Institut Catholique de Paris, Faculté de Droit Canonique, <https://www.icp.fr/a-propos-de-l-icp/decouvrez-l-icp/facultes-et-instituts/faculte-droit-canonique-1590.kjsp> [dostęp: 12.07.2019].

⁷⁰ Institut Catholique de Toulouse, Faculté de Droit Canonique, <http://www.ict-toulouse.fr/fr/formations/disciplines-religieuses-et-theologiques/faculte-de-droit-canonique.html> [dostęp: 12.07.2019].

⁷¹ Ludwig-Maximilians-Universität, Klaus-Mörsdorf-Studium für Kanonistik, https://www.kaththeol.uni-muenchen.de/lehre/stud_for_einh/kanonistik/index.html [dostęp: 12.07.2019].

⁷² Westfälische Wilhelms-Universität Münster, Institut für Kanonisches Recht, <https://www.uni-muenster.de/FB2/ikr/> [dostęp: 12.07.2019].

Do krajów z pojedynczymi placówkami należą Belgia, Irlandia, Portugalia oraz Węgry. W Belgii studia takie prowadzi Wydział Prawa Kanonicznego na Katolickim Uniwersytecie w Lowanium (z doktoratami włącznie)⁷³, w Irlandii – Wydział Papieskiego Uniwersytetu św. Patryka, College Maynooth (jak wyżej)⁷⁴, w Portugalii – Wyższy Instytut Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Katolickiego w Lizbonie (licencjat)⁷⁵, na Węgrzech – Podyplomowy Instytut Kanonistyki Katolickiego Uniwersytetu Pétera Pázmánya⁷⁶.

2.2. Studia kanonistyczne w Polsce

W Polsce państwowe uprawnienia do kształcenia na kierunku prawo kanoniczne⁷⁷, w ramach jednolitych studiów magisterskich mają 3 ośrodki: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II – Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji⁷⁸, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie – Wydział Prawa Kanonicznego⁷⁹ oraz Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie – Wydział Teologii⁸⁰. O ile na dwóch pierwszych z wymienionych można uzyskać również kościelny licencjat oraz uznany przez państwo doktorat z tej dyscypliny, to na trzecim – tylko magisterium, według prawa polskiego. Z kolei tylko kościelny walor mają licencjat oraz doktorat na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie⁸¹.

W związku z wdrażaniem ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, Centralna Komisja do Spraw Stopni i Tytułów wydała dnia 30 kwietnia 2019 r. Komunikat dotyczący przyporządkowania

⁷³ Katholieke Universiteit Leuven, Bijzondere Faculteit Kerkelijk Recht, https://www.law.kuleuven.be/canon_law [dostęp: 12.07.2019].

⁷⁴ St. Patrick's College, Faculté de Droit Canonique / Faculty of Canon Law, <https://maynoothcollege.ie/index.php?p=courses/canon-law> [dostęp: 12.07.2019].

⁷⁵ Universidade Católica Portuguesa, Instituto Superior de Direito Canónico, <https://isdc.lisboa.ucp.pt/pt-pt> [dostęp: 12.07.2019].

⁷⁶ Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Kánonjogi Posztrgraduális Intézet, <http://www.kjpi.ppke.hu/> [dostęp: 12.07.2019].

⁷⁷ Zob. *Wykaz uprawnień do prowadzenia studiów w uczelniach publicznych*, <https://www.gov.pl/web/nauka/wykaz-uprawnien-do-prowadzenia-studiow-w-uczelniach-publicznych> [dostęp: 12.07.2019]; *Prowadzone studia na kierunkach*, <https://polon.nauka.gov.pl/opi/aa/kierunki/studia?execution=e1s1> [dostęp: 12.07.2019].

⁷⁸ <https://www.kul.pl/o-instytucie,11079.html> [dostęp: 12.07.2019].

⁷⁹ <https://www.wpk.uksw.edu.pl/> [dostęp: 12.07.2019].

⁸⁰ <http://www.uwm.edu.pl/wt/> [dostęp: 12.07.2019].

⁸¹ <http://wpk.upjp2.edu.pl/> [dostęp: 12.07.2019].

uprawnień do nowej klasyfikacji dziedzin i dyscyplin⁸². Nie nastąpiła żadna zmiana w interesującym nas zakresie przedmiotowym, czy podmiotowym.

Historia nauczania prawa kanonicznego na KUL związana jest z dziejami Uniwersytetu, czyli od 8 grudnia 1918 r., gdy ukonstytuował się pierwszy Senat Akademicki, a następnie Rada Wydziału Prawa Kanonicznego i Nauk Moralnych, pod zarządkiem dziekana ks. Bronisława Żongołłowicza. Jako wydział kościelny od początku mógł nadawać stopnie licencjata i doktora [Dębiński, Szczot, Jaśkowski, i Fiejdasz 2005, 15-22]. Pełnię praw państwowych szkół wyższych uzyskał 20 kwietnia 1938 r.⁸³ Po reaktywacji studiów z prawa, od 1984 r. funkcjonował jako Wydział Prawa Kanonicznego i Nauk Prawnych, od 1989 r. Wydział Prawa Kanonicznego i Świeckiego, a od 1999 r. do dziś jako Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji. W jego ramach istniała najpierw sekcja prawa kanonicznego, a następnie Instytut Prawa Kanonicznego. Historię badań kanonistycznych, jak też działalności dydaktycznej zawiera m.in. publikacja jubileuszowa *100 lat nauk prawnych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II* [Burczak, Czepczyńska, Dyjakowska, Jońca, i Kwiecień 2018, 265-417]. Jeden z pracowników Wydziału opracował natomiast obszerną monografię o nauce prawa kanonicznego w Polsce we wcześniejszych wiekach [Petrani 1961, 369]. Dlatego zagadnienie to pomija się w niniejszym artykule.

Wskutek wdrażania reformy w szkolnictwie wyższym i nauce z 2018 r., zmieni się rola Instytutu, ale w strukturze uczelnianej będzie tworzył z Instytutem Nauk Prawnych jeden wydział, z uprawnieniami do prowadzenia studiów magisterskich, nadawania stopni doktora i doktora habilitowanego według porządku państwowego i kościelnego oraz kościelnego stopnia licencjata.

Z istniejących ośrodków z wyżej wymienionymi uprawnieniami, historycznie drugim jest Wydział Prawa Kanonicznego, który powstał na Akademii Teologii Katolickiej, powołanej przez Radę Ministrów w 1954 r. [Noszczak 2009, 206-37]. Cztery lata później, Kongregacja Seminariorów

⁸² Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych.

⁸³ Ustawa z dnia 9 kwietnia 1938 r. o nadaniu Katolickiemu Uniwersytetowi Lubelskiemu pełnych praw państwowych szkół akademickich, Dz. U. Nr 27, poz. 242. Wcześniej zaś został uznany za prywatną szkołę akademicką, zob. ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich, Dz. U. Nr 29, poz. 247.

i Uniwersytetów Katolickich, kościelną kontrolę nad nim przekazała ks. abp. Stefanowi Wyszyńskiemu, Prymasowi Polski, jako kanclerzowi ATK. Jednak dopiero 20 lat później ks. Kardynał, z upoważnienia Kongregacji Nauki Katolickiej, nadał walor kanoniczny stopniom uzyskiwanym w Akademii. Dopiero dekretem Kongregacji Wychowania Katolickiego z 29 czerwca 1989 r. ATK uzyskała również status kościelny⁸⁴.

Studia z zakresu prawa kanonicznego w Krakowie były uwzględnione już w akcie fundacyjnym króla Kazimierza Wielkiego z 12 maja 1364 r. [Pawluk 1985, 58]. Współczesne zaś prowadzone były na Papieskiej Akademii Teologicznej, w ramach Wydziału Teologii (w latach 1999-2014), a następnie na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II, erygowanym przez Kongregację Edukacji Katolickiej (dekret z 19 marca 2014 r.)⁸⁵. Od roku akademickiego 2016/2017 otwarto jednolite pięcioletnie studia magisterskie, z uprawnieniami państwowymi.

ZAKOŃCZENIE

Studia z prawa kanonicznego mają swoją specyfikę, m.in. podlegają regulacjom zarówno państwowym, jak też kościelnym. Wymogi dla kandydatów uprawnionych do wypełniania wielu zadań np. w duszpasterstwie rodzin, czy w trybunałach kościelnych są wyższe niż uzyskanie tytułu zawodowego magistra – konieczny jest kościelny stopień licencjata, a w niektórych przypadkach doktora.

Również z powodu możliwości zatrudnienia nie można oczekiwać masowego charakteru studiów w tej dyscyplinie, ani w zakresie liczby studiujących, ani jednostek mających podwójne (w tym kanoniczne) uprawnienia. Panoramę tych ostatnich przedstawiono powyżej. Białe plamy znajdują się między innymi w sąsiednich krajach. Polskie ośrodki, zwłaszcza Lublin i Warszawa, służyły wiernym z tamtych terenów latami, kształcąc nie tylko osoby duchowne, zakonne, ale też świeckich, zwrotnie zyskując wzmocnienie racji swojego bytu. Ich obecność będzie ważna także w dobie równoległych reform. Jednak decydujący wpływ na przyszłość prawa kanonicznego na uczelniach jako dyscypliny miały i mieć będą rozwiązania

⁸⁴ <https://wpk.uksw.edu.pl/node/55> [dostęp: 12.07.2019].

⁸⁵ Dekret z 19 marca 2014 r., Nr 175/2011 [Dyduch 2015, 79-93].

przyjmowane przez poszczególne podmioty prowadzące studia z tego zakresu, nie wyłączając aspektów ekonomicznych, jak też skutków decyzji w tym zakresie – zamierzonych i nie tylko⁸⁶.

PIŚMIENNICTWO

- Acuña Guirola, Sara, and Rocio Dominguez Bartolomé. 2000. *Influencia de las Instituciones canónicas en la conformación del orden jurídico civil a través de la historia*. Vol. 1. Cádiz: Editora de Publicaciones Científicas y Profesionales.
- Aguilar Ros, Paloma, and Ramón Herrera Bravo. 1994. *Derecho Romano y Derecho Canónico. Elementos formativos de las instituciones jurídicas europeas*. Granada: Comares.
- Alessio, Luis. 2017. "T. I. Giménez Urresti. E. Corecco. P. J. Viladrich: teología y derecho canónico." *Anuario Argentino de Derecho Canónico* 23 (1): 35-48. <http://bibliotecadigital.uca.edu.ar/repositorio/revistas/urresti-corecco-viladrich-teologia-derecho.pdf> [accessed: 12.07.2019].
- Álvarez de las Asturias, Nicolás. 2018. "Al servicio de la pastoral. Reformas para mejorar la formación en derecho canónico." <https://www.almudi.org/articulos/13147-al-servicio-de-la-pastoral-reformas-para-mejorar-la-formacion-en-derecho-canonical> [accessed: 1.07.2019].
- Burczak, Krzysztof, Emilia Czepczyńska, Marzena Dyjakowska, Maciej Jońca, i Sebastian Kwiecień, red. 2018. *100 lat nauk prawnych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Dębiński, Antoni. 2007. *Kościół a prawo rzymskie*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Dębiński, Antoni, Elżbieta Szczot, Jacek Jaśkowski, i Lidia Fiejdasz. 2005. *Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL. Informator*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Dyduch, Jan. 2015. „Ogólna charakterystyka Wydziału Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.” *Annales Canonici* 11:79-93.

⁸⁶ Niekiedy problemem jest tylko komercyjne podejście, bez uwzględnienia celu studiów, ale też możliwości finansowych kandydatów. Według danych ze stron internetowych polskich uczelni opłaty roczne za studia stacjonarne z prawa kanonicznego dla obcokrajowców wynoszą w tym roku akademickim lub będą wynosić w roku przyszłym: KUL 10.600 zł; UKSW 3.000 zł; UWM 4.400 zł; UPJPII 1.100 euro. Średnia miesięczna płaca netto w Polsce w kwietniu 2019 r. wynosiła 3.680 zł, zaś w krajach pochodzenia największej liczby studentów na KUL (w przeszłości) wynosi: Ukraina: 1.019,88 zł; Białoruś: 1.631,46 zł; Słowacja: 3.536,80 zł. Dla porównania za rok studiów z prawa kanonicznego na Papieskim Uniwersytecie w Salamance płaci się czesne w wysokości ok. 7.100 zł (kurs z 28 V 2019), na Uniwersytecie św. Damazego w Madrycie ok. 6.850 zł, przy miesięcznej średniej płacy netto w Hiszpanii: 7.515 zł. We Włoszech przy średniej płacy netto ok. 7.550 zł, roczna taksa na Uniwersytecie Laterańskim wynosi od 4.000 zł (przy podstawowych, po ok. 8.500 zł dla uzyskania kościelnego stopnia licencjata), zaś na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim – ok. 9.300 zł.

- Edelby, Neophytos, Teodoro Jimenez Urresti, and Petrus Huizing 1965. „Editoriale.” *Concilium* 1 (8): 7-9.
- Ghirlanda, Gianfranco. 2003. “Reforma degli studi nelle facoltà di diritto canonico.” *Periodica* 92:195-96.
- Ghirlanda, Gianfranco. 2013. *Introduzione al Diritto Ecclesiale: Lineamenti per una teologia del diritto nella Chiesa*. Roma: Gregorian & Biblical Press.
- Gómez-Iglesias Casal, Valentín. 2001. “El octavo principio directivo para la reforma del ‘Codex Iuris Canonici’. El iter de su formulación.” *Fidelium Iura* 11:13-39.
- Graulich, Markus, ed. 2008. *Il Codice di Diritto Canonico al servizio della missione della Chiesa*. Roma: LAS.
- Grocholewski, Zenon. 2008. “L’insegnamento del Diritto Canonico dopo la promulgazione del Codice del 1983.” In *La legge canonica nella vita della Chiesa. Indagini e prospettive nel segno del recente Magistero Pontificio*, ed. Pontificio Consiglio per i testi Legislativi, 122-27. Roma: Libreria Editrice Vaticana.
- Jiménez Urresti, Teodoro Ignacio. 1967. “Diritto canonico e teologia: due scienze diverse.” *Concilium* 3 (8): 28-38.
- Jiménez Urresti, Teodoro Ignacio. 1979. “Sobre la justificación teológica del Derecho Canónico, hoy.” *Revista Española de Derecho Canónico* 35:5-91.
- Jiménez Urresti, Teodoro Ignacio. 1985. “Ciencia del derecho canonico o canonistica, ¿es ciencia teológica?” *Revista Española de Derecho Canónico* 41:9-59.
- Kurtschei, Bertrandus. 1951. *Historia Iuris canonici. Historia institutorum ab Ecclesiae fundatione usque ad Gratianum ad usum scholarum reimpresso*. Roma: Officium Libri Catholici.
- Martínez Torrón, Javier. 1991. *Derecho Angloamericano y Derecho Canónico. Las raíces canónicas de la «Common Law»*. Madrid: Facultad de Derecho, Universidad Complutense.
- Martínez Torrón, Javier. 1998. *Anglo-American Law and Canon Law. Canonical Roots of the Common Law*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Navarro Valls, Rafael. 1985. “La enseñanza universitaria del Derecho Canónico en la jurisprudencia española.” *Anuario de Derecho Eclesiástico del Estado* 1:49-92.
- Noszczak, Bartłomiej. 2009. „Okoliczności utworzenia Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (1954 r.)” *Glaukopis: pismo społeczno-historyczne* 15:206-37. http://www.glaukopis.pl/images/cale-numery/GLAUKOPIS_nr_15.pdf [dostęp: 1.07.2019].
- Olmos Ortega, María Elena. 2005. „Derecho Canónico y formación del jurista.” *Ius Canonicum* 45, no. 90:609-29.
- Pawluk, Tadeusz. 1985. *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*. T. 1. *Zagadnienia wstępne i normy ogólne*. Olsztyn: Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne.
- Petrani, Aleksy. 1961. *Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVIII i XIX wieku*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Redaelli, Carlo. 1991. *Il concetto di diritto della Chiesa nella riflessione canonistica tra Concilio e Codice*. Milano: Glossa.
- Redaelli, Carlo. 1997. “Il metodo esegetico applicato al Codice di diritto canonico del 1917 e a quello del 1983.” *Periodica* 86:57-70.

- Roca, María José. 2005. "El Derecho Canónico como disciplina jurídica básica: implicaciones para su docencia e investigación en las Facultades de Derecho." *Revista General de Derecho Canónico y Derecho Eclesiástico del Estado*, iustel.com. 7.
- Salinas Araneda, Carlos. 1996. "Una aproximación al derecho canónico en perspectiva histórica." *Revista de Estudios Histórico-Jurídicos [Sección Historia del Derecho]* 18:289-360.
- Serres López de Guereñu, Roberto. 2013. "La enseñanza del derecho canónico en la legislación posterior al Concilio Vaticano II." *Ius Communionis* 1:65-83.
- Sobański, Remigiusz. 2006. *Europa obojga praw*. Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Subera, Ireneusz. 1977. *Historia źródeł i literatury prawa kanonicznego*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.

Studia z prawa kanonicznego w odmętach reform

Streszczenie

Reforma szkolnictwa wyższego w Polsce (2018) dotyka również prawa kanonicznego (poczynając od klasyfikacji dyscyplin). Równoległe do rządowej reformy, postępuje dostosowanie tych studiów do norm konstytucji apostolskiej *Veritatis gaudium* o uniwersytetach i wydziałach kościelnych papieża Franciszka (8.12.2017). Po kwestii „czego jak nauczać” (cz. I), ukazana została panorama miejsc i poziomów kształcenia (cz. II). Przybliżwszy nauczanie prawa kanonicznego, w świetle Soboru Watykańskiego, w tym podstawowe zasady obowiązującej regulacji, odwołując się do doświadczeń, Autor uważa, że nie można spodziewać się zadawalających efektów, jeśli reformę w zakresie prawa kanonicznego wprowadzać się będzie administracyjnie, z pominięciem właściwych rad naukowych instytutów czy wydziałów. Po wskazaniu „gdzie można studiować”, w *Zakończeniu* stwierdza, że „decydujący wpływ na przyszłość prawa kanonicznego na uczelniach jako dyscypliny miały i mieć będą rozwiązania przyjmowane przez poszczególne podmioty prowadzące studia”, także w obszarze opłat i dostępności studiów dla obcokrajowców.

Słowa kluczowe: prawo kanoniczne; reforma; nauczanie; Sobór Watykański II; *Veritatis gaudium*

Studies in Canon Law in the Depths of Reforms

Summary

The reform of higher education in Poland (2018) affects also studies in canon law (starting from the classification of disciplines). In parallel with the governmental reform, this course of study is being adapted to the norms of Pope Francis' Apostolic Constitution *Veritatis gaudium* on ecclesiastical universities and faculties (8.12.2017). In this article, after the question of "what and how to teach" is discussed in Part 1, a panorama of places and levels of education is presented in Part 2. The author discusses the teaching of canon law in the light of the Vatican II work, including the

basic principles of the current regulations, drawing on his own experience. He believes that one cannot expect satisfactory results if the canon law reform is introduced administratively, disregarding proper scientific councils of institutes or faculties. Having mentioned “where to study” in the concluding section, he argues that “solutions adopted by individual entities offering courses of study do have and will have a decisive influence on the future of canon law taught as an academic discipline”, as well as in the area of fees and accessibility of university courses to foreigners.

Key words: canon law; reform; teaching; Second Vatican Council; *Veritatis gaudium*

Information about Author: REV. WIESŁAW BAR, Professor – Department of Public and Constitutional Church Law, Institute of Canon Law, Faculty of Law, Canon Law and Administration at the John Paul II Catholic University of Lublin; Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Poland; e-mail: wiesbar@interia.pl; <https://orcid.org/0000-0002-8205-6678>